

„Üzen a föld“

Ötvennégy verset gyűjtött kötetbe Csépe Imre, könyvét azonban mégsem vesszük a kíváncsi izgalommal a kezünkbe, ahogyan általában az első verseskönyveket szokás. A költő nem ezzel a könyvével tűnt föl. Régebben jelentkezett ő már, tíz egynéhány évvel ezelőtt, körülbelül abban az időben, amikor a pesti irodalmi szalonokban egy másik »földszagú« költő, Sértő Kálmán ejtette ámulatba »eredetiségével, paraszti őseréjével« a csődbejutott polgári irodalom »áfárjait. Akkortájt, amikor Mári szolgáló képeiből kiállítás rendeztek és szakállas műtisztek a jámbor szakácsnő színes kotyvalékait a finác Rousseau alkotásaihoz hasonlították. Akkoriban, amikor József Attila örült kétségbeeséssel küzdött a mindennapi kenyérért s amikor Derkó Gyula ezzel a küzdelemmel már fölhagyott. A dekadens művészet végállomása a primitívség s így az »őstehetéseket« egyforma lelkesedéssel ölelték keblükre a dekadensek és a szabódezsős parasztromantika hívei is. Hogy ennek az ölelésnek halálos szorítása volt, az természetes.

Csépe Imrét szerény körünkben annakidején mérsékeltbb lelkesedés fogadta, felfedezése nem volt hangos, s ha mint kivételes jelenséget valahol talán túlzottan megcsodálták, úgy az az irodalmi élet körén kívül történhetett. A felfedezett »őstehetség« magát-mutogató szenvedélye belőle sem hiányzott, ő sem győzött csodálkozni azon a csodán, ami vele, egyszerű parasztleánnyal történt, hogy szavakat rakott egymás mellé s azok csilingelni kezdtek, majd úgy szóltak, mint a kürt vagy andalítóan áradtak, mint az esteli harangszó. De az ő sorsa sem akkor dőlt el, amikor verseket kezdett írni, hanem amikor fölfedezték. S ha kincseivel annakidején nem Verbászra gyalogol Kishegyesről, hanem Pestre, bizonyára lármás karriért esínált volna, de hogy eltűnt volna, mint a tiszavirág, az is bizonyos.

Azt hiszem ez az ötvennégy vers Csépe kötetében, munkásságának csak egy töredékét jelenti. Ennél ő sokkal több verset írt. Lehet, hogy bizonyos szempontból — kevesebb ellentmondással — egységesebb képet ad költészetéről ez a gyűjtemény, öntudatosodását is jobban érzékelteti talán, formáló ereje is egyenletesebb, de az én fülemben mégsem ezek a versek csengnek vissza. Mintha az a fegyelmetlen, csapongó Csépe, versének kócos seregével, melyeket ott szavalt el helyben, ahol éppen összeakadt véle az ember az elmúlt évtized alatt: mondom, mintha az a Csépe őszintébb, melegebb, gazdagabb egyéniség lett volna, mint ennek a kötetnek a szerzője. Pedig könyvében egy komolynak, öntudatosnak látszó költővel ismerkedünk meg, aki mint maga mondja: »egy eljövendő új világnak« tisztuló képét hordja magában. Erre figyelmeztet az előszó is, noha előbb megemlíti a »földszagot« és megállapítja, hogy a költőnek »színes, szivárványos lelke van... s éppen ezt a lelket tudja legszínompásabban bemutatni.«

Hagyjuk egyelőre a költő szivárványos lelkét és nézzük meg miért tűnik erőltetettnek, mesterkéltnek és összehasonlíthatatlanul gyengébb költőnek ezekben a közösséget éneklő verseiben, mint a régiekben. Mert, sajnos, így van. Csépe új verseiben a közösségi téma: a traktor, a gyár, a szövetkezet, a tömegek munkahelyének jelentősége, az új ember alakja, mintha nem ment volna át azon a belső izzáson, mely a dolgokat és jelenségeket élménnyé teszi. Az új világ építéséről szóló versei a legkevésbé hitelesek, a legkevésbé meggyőzőek.

A szocialista költészet tartalmát nem a jelszavak ismétlése adja, nem a programszerű szándék, még az sem, hogy a dolgok jelenvalóságát, a tényeket ismerteti, hanem a meggyőződés, a hit megnyilvánulása olyan tisztán és olyan erővel, ami csak költőknél lehetséges. A tények ismertetése, megállapítása talán a prózaíróknak elég, a költőknek azonban külön törvényei vannak s szerepe, küldetése is merőben más. A mesterkélttség, az erőltettség még a Csépénél jelentősebb költőknél is kisiklást okoz. Nála meg egyenesen felmerül a kérdés: szociális öntudatával van baj vagy költői erejével?

Csépe Imre verseiben nem az új embert, az új világot ünnepli, hanem önmagát. Nem szivárványos lelkét, — ezer szerencsét! — hanem testének hatalmas erejét. Izmai feszülését élvezzi, szilaj természetét, gyakran látja magát gőzölgő testtel a napsugárban, olykor pedig egyenesen bikának hiszi magát.

A kötet első versében, melynek Harc az árral a címe, úgy birkózik a sorsal, mint Ady a dísznöféjú nagyúrral. Herkulesi erejével szembe úszik az árral s látomásában olyan, mint egy ó-görög isten, nem törődik az asszonyokkal, akik virággal dobálják, csak harcol tovább. A látomás ünnepélyes színekben jelentkezik, de rajza még homályos: a fiatal Csépe — 1937-ben írta ezt a verset — a költői pátosz méredékén gyakran még prózai sorokkal segíti át magát, mégis dinamikus a vers, zenéje van, magával sodró ereje. Következő verse, a Hetedes, egy évvel később íródott. Egyetlen keserű kiáltás a vers és így szól:

Hej, bajos annak az embernek,
Ki kukoricát hetedén kapál;
Tarisznyáját nem másszá hangya,
Mert pipacsot vacsorál.

Ebben a strófában csaknem maradéktalanul kifejezésre jut a részes földmunkás nehéz sorsa a régi világban, s a hetyke »hej« szócskában még csendes lázadása is. De a költő keveselte versnek ezt a négy sort és még öt szakaszban magyarázza, hogy hát miért is bajos a szegényember dolga. Itt aztán ismét bebizonyosodik, mennyire elsikkadnak a legemberibb dolgok, mennyire elszürkül a legszebb mondanivaló egy rossz versben:

Nem szól, csak szötyörög,
Mint rozsdás kapája a rögön;
Újat venne, hogy vágjon,
De nem futja béréből.

Nem szól, inkább hallgat,
Csak belül káromkodik;
S előre fél az ősztől,
Hogy mennyi jut a törésből.

Nem elég tehát a szándék valaminek a kifejezésére, nem elég a téma, a környezet ismerete. Költő legyen, aki írta s aztán hitele lesz a versnek.

A kötet legszebb, legbiztosabban összetartott darabja az Őszi táj. Csupán az ember alakja hiányzik belőle, hogy megteljen étellel. Pedig még csak szimbólum sincs benne, amit Csépe egyébként nagyon szeret alkalmazni; nem is vizi-onál, nyugodt szavakkal, egyenletes költői lélekzetvétellel adja a táj reális rajzát, de olyan biztos fölényrel, hogy Juhász Gyula tápéi verseire emlékezünk:

Komoly a menny, búsul a táj,
Szár az őszi jár az ég peremén;
Sárga festékbe mártott napsugár
Pepecsel a fák dércsipe levelén.

Ó, mi lett volna Csépéből, ha megtarthatta volna ezt a szép férfias hangot, s ha a földmunkásokkal, szegényekkel érző emberi rokonszenvét ezzel a kiegyensúlyozott nyugalommal mondhatta volna el, ha megfedkezett volna róla, hogy tőle mást várnak, mint a »városi« költőtől s lemondott volna az eredetieskedésről,

melyben oly szánalmasan gyermektegy, ha elhagyta volna a túlzottan keresett zsiros, csöpögő naturalizmust? Vagy ha ezt az egyszerű és természetes emberi magatartását az indulat kénköves tüzebe vitte volna, hogy gyújtson, robbantson, lázítson... ne szavakkal, hanem hittel, szenvedéllyel és költői erővel.

Hullámhegy és hullámvölgy jellemzi Csépe Imre költői munkásságát ebben a kötetben. Az Őszi tájon kívül alig van egy-két művészi szempontból egységes verse. Ugyanakkor azonban gyönyörű sorokra bukkanunk egészen váratlanul és meglepetésszerűen, mintegy kedves, engesztelő ajándékképpen. A Pusztai rózsza életének giccses, szentimentális leírása után például ilyen felejthetetlenül szép befejező strófára:

Csak a nyári felhők siratták bömbölve,
S a csillagok törölgették ködkendőkbe
Szemüket. Sirja fölé a tövisek
Hajtották le búsan, szúrós fejüket.

A kozmikus jelenségek Csépénél emberi melegséggel telnek meg, a föld, az ég, a nap, a hold megszemélyesednek költészetében és külön életet élnek. Talán még nem eléggé elrendezett a Csépe Imre világa. viziós anyagát talán még nem tudja megfelelő módon felosztani s ezzel magyarázható, hogy kifulladt, hogy a nagyszerű sorokat, a pompás hasonlatokat gyatra döccenések követik. S ez bizonyára azért van így, mert a költő kevesli az eredményt s a hangulatok salakját is verssé akarja préselni. Vagy azért, mert hangoltság híján, pusztán elhatározásból szánja magát olykor a versírásra. A szándék azonban nem szül remekművet; az igazi művészi alkotás szinte a véletlen műve.

De hadd idézzem még egyik versének szép szakaszát, mely bizonyosság mellett, hogyha zavaros, kiegyensúlyozatlan, nyers erővel van is dolgunk Csépe esetében, de semmiesetre közepes, költői egyéniséggel.

Kotyog az éj, mint fekete kotlós,
Tollai hullnak szerteszéjjel.
Apró csillagok bújnak ki alóla,
S pihfelhők játszanak a széllé.

Költőt nem lehet tanítani, mert mint Ady mondotta: az erdő megcsinálja magát, — vagy fejsze alá kerül. Felesleges hát Csépének is a versírás mikéntjére tanácsot adni, költői példaképet állítani eléje. Ha vállalta a sorsot, a kockázatot is vállalnia kell. Bízást veheti biztatásnak a tény, hogy nincsen egyedül, hogy érvényesülésért nem kell küzdenie, mert most már nem olyan mostoha ez a táj a költőhöz, mint azelőtt. Emellett szól a gondoskodás róla, verseinek kiadása is. Meg kell találnia magát a falujában, régi környezetében, öntudatának erősebb talajba kell fogódnia s akkor költői világa is kiteljesedik majd, biztosan, egyenletesen meríthet belőle s verseiben a bácskai táj is zártabb, tömörebb kompozícióban áll majd, levegője is sűrűbb lesz, olyan, mint ebben a három remek sorában, melyet végezetül és reménykedő búcsúval idézünk tőle:

Alszik a ház, az ól, a táj,
Nesztelen suhan a sejtelem,
A mindenségbe dagad a szívem...

Herceg János